

ЕТИМОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ЧИСЛІВНИКІВ. ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Купреєнкова А.В., студ. ПР-61,
Дегтярьова Л.І., ст. викладач

У готській мові представлені два розряди числівників - кількісні та порядкові. Числівники мали морфологічні категорії роду і відмінка. Утворення кількісних числівників відображало сліди трьох систем числення: 1) загальноіндоєвропейської десяткової, що визначала числівники від 1 до 100; 2) дванадцяткової близькосхідної (вавілонської), що побічно впливає на структуру числівників після 12 і від 70 до 100. Готська мова не мала простого слова при позначенні «100»; 3) пальцевої найдавнішої системи, рефлексії якої помітні в *ahtau* «вісім» < *oktau* (форма подвійного числа), тобто «по 4 пальці на двох руках»; Пор.: *ok* - «гострий», грец. *akis* «кінчик вістря», лат. *acus* «голка». У готських текстах біблії представлені наступні кількісні числівники від 1 до 20: 1 - *ains*, 2 - *twai* (ч.р.) і *twos* (ж.р.), 3 - *preis*, 4 - *fidwor*, 5 - *fimf*, 6 - *saihs*, 7 - *sibun*, 8 - *ahtau*, 9 - *niun*, 10 - *taihun*. Числівники 11 - *ainlif*, 12 - *twalif* утворені з компонентом *-lif* (Пор.: *af-lifnan* 'залишатися зайвим', *bi-leiban* 'залишатися' < герм. *li* «Залишається понад»). Числівники 14 - *fidwortaihun*, 15 - *fimftaihun* утворені складенням основ з компонентом *-taihun*, що мали нечітку етимологію: «десять» < «дюжина»? Числівники від 20 до 100 мали різноманітні структури: 20 - *twai tigjus*, 30 - *preis tigjus*, 60 - *saihs tigjus* були сполученнями з *-u*-основним іменником - *tigjus* «десять», «десяток» в множині - своєрідним аналогом *taihun*. Числівники 70 - *sibuntehund*, 80 - *ahtauntehund*, 90 - *niuntehund*, 100 - *taihuntetund* є складними словами, де другий компонент *-tehund* співвідноситься з *taihun*. У готській мовою зустрічається в непрякій формі і іменник *hunda* «сотні» (Пор.: *hunda-faps* «сотник»), тобто корінь *hund* позначав «велику сотню» (десять дюжин), але був переосмислений. Цим пояснюється наявність дублетів *hund* і *taihuntetund* «сотня з десяти десятків». Можливо, що й *tehund* мала раніше значення «великий десяток, дюжина». Про неповну етимологічну тотожність *hund/taihuntetund* свідчить текстове примітка: *fimfhundam - taihuntewjam* «*fimfhundam - taihuntewjam*» п'ятистам, що складаються з десятків». Числівники 200 - *twa hunda*, 300 - *prija hunda* і т.д. утворені описово, як і числівники від 1000 - *pusundi* (ж.р., *-jô*-основа): *twos pusundjos* (2 000) і т. п.; 10 000 - *taihun pusundjos*, 20 000 - *twai tigjus pusundjo*. Деякі кількісні числівники позначені в текстах спеціальними значками, їх мовна форма невідома і може бути тільки

реконструйована. Відмінювання кількісних числівників у готській мові не утворює єдиної системи: числівники від 1 до 3 - *ains*, *twai*, *preis* змінюються за родами: з них *ains* відмінюється як сильний прикметник, а *twai*, *preis* зустрічаються в наступних формах:

Ч.р.	С.р.	Ж.р.
Н. <i>twai / preis</i>	<i>twai / -</i>	<i>twos / -</i>
Р. <i>twaddje / prije</i>	<i>twaddje / prije</i>	<i>- / -</i>
Д. <i>twaim / prim</i>	<i>twaim / prim</i>	<i>twaim / -</i>
О. <i>twans / prins</i>	<i>twa / prija</i>	<i>twos / prins</i>

Числівники від 4 до 19 не змінюються за родами і вживаються в невідмінюваній формі, за винятком випадків їх субстантивованого вживання, де зареєстровані форми родового і давального відмінка за зразком *-i*-основ. Наприклад, *tip*, *paīm twalibim* тими «дванадцятьма» (тобто 12 апостолами), або якщо вони стоять після іменника *wintrīwe twalibe* «зим двенадцати» (Р.в.), але *af fidwor windam* «від чотирьох вітрів». Числівники від 20 до 60 відмінюються як *-u*-основні іменники в множині і поєднуються з родовим відмінком визначального слова. Числівники від 70 до 100 не відмінюються. У сполученнях, що позначають числівники від 200 до 900, відмінюється тільки другий компонент за зразком «*-a*-основних» іменників у множині середнього роду. Числівник *pusundi* відмінюється як іменник жіночого роду на *-jô*, і також поєднується з певним словом у родовому відмінку. Порядкові числівники у готській мові, починаючи з 'третіх' і так далі, утворені від кількісних числівників приєднанням суфікса *-d(t)a / -dja* (< герм. - *ra/pia*). У писемних пам'ятках зафіксовані лише форми: *pidja* «третій», *ahtuda* «восьмий», *niunda* «дев'ятий», *saihsta* «шостий», *fimfta* «п'ятий», *taihunda* «десятий», *fimftaihunda* «п'ятнадцятий».

Вони мали словозмінні форми за зразком слабкої відміни прикметників. Числівники «перший» *fruma* (ч.р.), *frumo* (с.р.), *frumei* (ж.р.) і «другий» *anpar* (ч.р.), *anparo* (с.р.), утворені від іменних основ. *Fruma* відмінюється як слабкий прикметник, але в жіночому роді за типом *-ein*-основ, а *anpar* змінюється по моделі сильної відміни прикметників (в називному відмінку однини чоловічого роду - чиста основа, а в середньому роді відсутній займенникова форма з *-ta*). У готській мові представлені також числівники з розподільним значенням, утворені описово: *bi*, *hwasuh*, *hwarjizuh* + кількісний числівник (пор.: *twans hwasuh*, *bi twans* «кожні двоє») зі збірним значенням: *bai*, *tweihnai* «обидва», і позначають кратне безлічі з компонентом *-fal*. Наприклад: *fidurfalp* «чотириразовий» (пор.: *falpan* «складати»).